

POROČILA

SHAKESPEARE V HRVAŠČINI

Med leti 1785 in 1850 je v Zagrebu nastopala cela vrsta nemških potujočih igralskih skupin, ki so po takratni splošni navadi med drugim dajale tudi vrsto predelanih oziroma prirejenih Shakespearovih del, tako »Hamleta« (1802), »Mabetha« (1804), »Vesele žene windsorske« (1811), »Sen kresne noči« (1826), »Othella« in »Kralja Leara« (1827) in »Beneškega trgovca« (1859). »Hamleta« in »Beneškega trgovca« so dajali celo v Schleglovem prevodu. To so prvi stiki hrvatskega občinstva s Shakespearovo gledališko besedo, in sicer v nemščini.

Prvi, ki je na Hrvatskem na podlagi izvirnika prevajal Shakespeara, je bil opat Ivan Krizmanić (1766—1852), prevajalec Miltonovega »Izgubljenega raja«. Leta 1856 je prevedel odlomek »Romea in Julije« (I, 4) pod naslovom »Flundra, senje zrokujuča«. Ta drobtina je, kakor pravi prevajalec, »iz anglikanskega u horvatsko prenešena« »stylo primum soluto, dein etiam ligato«.

Leto 1840 pomeni začetek hrvatskega narodnega gledališča v Zagrebu. In že prvo sezono je prišel na vrsto Shakespeare, in sicer ravno »Romeo in Julija«. Dajali so jo v srbskem prevodu Vasilija Jovanovića (z dopolnitvami Dimitrija Demetra). Prevod je bil prirejen po nemški priredbi, kakor še precej kasnejših. Prvo Shakespearovo delo, ki je v tisku izšlo v hrvatskem prevodu, je bil »Julij Cezar« (1860). Prevedel ga je Spiro Dimitrović Kotaranin. Isti Dimitrović je prevedel tudi »Ukročeno trmoglavko« (ali kakor se je glasil prvotni naslov: »Ljubav sve može ili Ukročena tvrdokornica«), ki jo je zagrebško gledališče prikazalo 1865. leta in isto sezono ž njo gostovalo tudi v Beogradu (prvi Shakespeare na odru pri Srbih). Potem je zagrebško gledališče po vrsti igralo »Beneškega trgovca« (1867) v prevodu Jovana Petrovića, »Veliko hrupa za nič« (1868) v prevodu Avgusta Šenoa (drugi tiskani hrvatski Shakespeare, 1873), »Mabetha« (1871), »Othella« (1875), »Vesele žene windsorske« (1876) v prevodu Josipa Evgena Tomića, »Kralja Leara« (1882) in tako dalje. Do danes je v celoti uprizorilo 22 Shakespearovih del.

Med prevajalci Shakespeara v hrvaščino moram omeniti Ivana Trnskega (»Othello«), Avgusta Harambašića (»Beneški trgovec«, »Mabeth«, »Hamlet«, »Kralj Richard III«, »Julij Cezar«, »Perikles, knez tyrski«), Josipa Miškatovića (»Kralj Lear«), Avgusta Šenoa (razen že omenjenega »Veliko hrupa za nič« še »Romea in Julijo«), Huga Badalića (»Koriolan«), Nikolo Andrića (»Troilos in Kresida«, »Antonij in Kleopatra«, »Zimska bajka«, »Kar hočete«), Vladimira Nazora (»Mabeth«), Iva Vojnovića (»Mabeth«), Milana Šenoa (oba dela »Kralja Henrika IV.«), med najnovejšimi prevajalci pa Josipa Torbarino (»Vesele žene windsorske«) in Slavka Ježića (»Kar hočete«).

Posebej pa moram omeniti dva hrvatska prevajalca Shakespearovih del, Vinka Kriškovića in Milana Bogdanovića, ki sta do danes največ storila za popularizacijo Shakespearovih del na Hrvatskem. Krišković je v knjigi izdal en sam prevod Shakespearovega dela, in sicer »Hamleta« (1926), ki se ga je pa kasneje odrekel in delo znova prevedel. Toda njegovega dela ne smemo soditi po tem. Prevedel je 24, po sodbi nekaterih celo 29 Shakespearovih del, le da v razmerah med dvema vojnama kljub vsestranskemu prizadevanju ni mogel najti založnika. Posrečilo pa se mu je izdati dve knjigi

svojih studij o Shakespearu in njegovih delih (1934 in 1935), tretja, ki jo je tudi pripravljala, pa ni izšla. Kje so ostali rokopisi njegovih prevodov, danes ni znano. Krišković je prevajal zelo vestno in se je strogo držal Shakespearove metrike in števila verzov. O številnih odlomkih, ki jih je med dvema vojnama tiskal po raznih revijah — in samo po njih je njegove prevode mogoče soditi, ker prevodi v celoti niso objavljeni — so se merodajni pohvalno izrekli. Prevajal je po najnovejših in najkritičnejših izdajah Shakespearovih del (New Cambridge, Arden). Pač pa so njegovi prevodi težje umljivi, ker se je tako tesno držal originala, posebej še metra. Boljši vtis napravijo v knjigi kakor pa na odru. Vsekakor zveni malo čudno, da bi tolikšen trud, kakor ga je Vinko Krišković vložil v hrvaškega Shakespearu, ostal definitivno neocenjen, rokopisi prevodov pa izgubljeni.

Drugi in po mnenju merodajnih doslej najposrečenejši prevajalec Shakespearu v hrvaščino je prav tako že pokojni dr. Milan Bogdanović (1876—1942). Prevedel je šestnajst Shakespearovih del. S svojimi prevodi je imel več sreče kakor mlajši dr. Krišković. Skoraj vsi so prišli na oder zagrebškega Narodnega gledališča, večji del je izšel pa tudi v knjižni izdaji. Mogoče je eden izmed vzrokov Kriškovičevega neuspeha prav v tem, ker sta se na Hrvaškem hitro drug za drugim oglasila dva pomembna prevajalca Shakespearovih del, pa se Krišković, ki je začel za Bogdanovićem, ni mogel v tesnih razmerah hrvatskega založništva med dvema vojnama uveljaviti. »Komedijo zablod« v prevodu Emila Šrabca (to je psevdonim dr. Milana Bogdanovića) je Hrvatsko narodno gledališče uprizorilo še v onem stoletju (1897). Ostale prevode pa je utegnil tiskati šele po prvi svetovni vojni. Sicer je bil Bogdanović dober poznavalec Shakespearovega jezika in sorazmerno spreten verzifikator. Zato je razumljivo, da je s svojimi prevodi tudi prodril in pomenijo njegovi teksti še dandanašnji temelj hrvatskega Shakespearu.

Tudi sicer so Hrvati zlasti zadnjih petdeset let veliko storili za popularizacijo Shakespearu in njegovega dela. Tako je Matica Hrvatska že leta 1904 izdala knjigo »Slike iz povijesti engleske književnosti« Vladoja Dukata, kjer je pisec hrvatskemu občinstvu prvič vsestransko prikazal velikega angleškega dramatika in njegovo delo. Pomembni so uvodi v posamezna dela, ki so jih pisali Milan Bogdanović, Vinko Krišković in Josip Torbarina. Obširneje sta pisala o Shakespearu še dr. Milutin Cihlar-Nehajev (o »Hamletu« pomembna studija, 1905) in dr. Albert Haler (»Iz tujih književnosti«, 1941).

Prav zatrdno je velika zasluga Matice Hrvatske, ki se je prav kakor ljubljanska »Tiskovna zadruga« po prvi svetovni vojni odločila za izdajo Shakespearovih del. Tako je že v prvih letih po končani vojni izdala vrsto najpomembnejših Shakespearovih del. Zapovertjo je izdala v Bogdanovičevem prevodu »Othella« (1919), »Kralja Leara« (1919), »Julija Cezarja« (1920), »Ukročeno trmoglavko« (1922), »Na Tri kralje ali Kakor hočete« (1922), »Kralja Richarda III.« (1925), »Neviht« in »Hamleta« (1924), »Veliko hrupa za nič« (1926), »Romea in Julijo« (1927), vmes pa sta izšla še pri drugih založbah prvi del »Kralja Henrika IV.« v prevodu Milana Šenoje in »Hamlet« v prevodu Vinka Kriškovića (1922 oziroma 1926). Treba je pa, žal, ugotoviti, da je prva hrvatska enotna izdaja Shakespearovih del pri Matici s trinajstim zvezkom obtičala. Šele sredi druge svetovne vojne (1945) je izšel še en Bogdanovičev prevod, in sicer »Koriolan«.

Po drugi svetovni vojni so se doslej v Jugoslaviji edino Hrvati odločili izdati enotno izdajo Shakespearovih del. Ne na Slovenskem ne v Srbiji doslej ni bilo podobnega poizkusa, čeprav se mi zdi, da bomo Slovenci le morali v prihodnjih letih začeti misliti na tako izdajo in znova izdati Župančičeve prevode, dopolnjene z novimi Borovimi. Na Hrvatskem, kar je popolnoma razumljivo, ni bil za tako izdajo nihče bolj poklican kakor Matica Hrvatska, ki je s tem delom tudi začela leta 1947 in do konca 1952 izdala vsega skupaj štirinajst zvezkov. Izdaja je okusna, čeprav ni enotna ne na zunaj, še manj pa na znotraj. Izšli so po vrsti: »San ivanjske noči« (1947), »Mletački trgovac« (1947), »Vesele žene windsorske« (1948), »Romeo i Julija« (1950), »Kralj Lear« (1950), »Othello« (1950), »Hamlet« (1950), »Kako vam se svidja« (1951), »Julije Cezar« (1951), »Na Tri kralja ili Kako hoćete« (1951), »Rikard III.« (1951), »Oluja« (1951), »Mnogo vike ni za što« (1952) in »Ukročena goropadnica« (1952). Temelj te izdaje so Bogdanovićeve prevodi, katerih je dvanajst. Vmes je le novi prevod »Veselih ženā windsorskih« danes najbolj znanega zagrebškega anglista prof. Josipa Torbarine in prevod Slavka Ježića »Kako vam se svidja«.

Moram pa zapisati, da je zbirki Zbranih del W. Shakespeara Matice Hrvatske v veliko škodo, ker ni enotna. V čem je ta neenotnost, bomo videli iz naslednjih pripomb. Založba je zelo odgovorno delo zaupala prof. Torbarini, ki je sprejel uredništvo te zbirke. Če upoštevamo, s kakšnimi koraki je prav šekspirologija napredovala zadnjih nekaj desetletij, je bila revizija temeljnega Bogdanovićevega teksta naravnost zaželena, posebej še, ker je to sam dr. Torbarina lepo ugotovil in za prvi dve knjigi tudi objavil spremembe, v pripombah »Snu kresne noći«. Tam je zapisano, da bo urednik pospremil vsak zvezek s primernim uvodom, na koncu knjige bodo tiskane pa pripombe, Podatki o Shakespearu in njegovem delu bodo obseženi v posebnem zvezku, ki bo izšel kot zadnji zvezek.

Kaj pa nam kaže izišlih štirinajst zvezkov v tem pogledu? Podoba je zapletena in nič v prid enotnosti te izdaje. Urednik je omenjen le v štirih knjigah (Sen kresne noći, Beneški trgovec, Vesele žene windsorske in Hamlet), katerim je napisal tudi predgovor. Ostalih osem knjig je brez navedbe urednika, deloma pa tudi brez predgovora o delu in brez pripomb (Romeo in Julija, Kralj Lear, Othello, Julij Cezar), medtem ko ima Ježićev prevod komada »Kakor vam drago« samo pripombe, ostalih pet knjig pa Bogdanovićeve predgovor iz prve izdaje. Najbolj je treba zameriti založnici, ker je štiri skoraj najbolj popularna Shakespearova dela izdala brez sleherne spremne besede, torej goli hrvatski tekst. Ne morem si namreč nikakor predstavljati, da danes v Zagrebu ne bi mogel nihče napisati nekaj primernega o njih.

T. P.